

Ідентифікація драйверів комплексного відновлення розмінованих територій України (на прикладі територіальних громад Сумської області): економіко-правові аспекти

Рогозян Ю.С.¹

Опубліковано	Секція	УДК
14.09.2025	Економіка	332.14:330.131.5+623.67

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17151563>

Анотація. Представлена стаття присвячена дослідженню економіко-правових аспектів проблематики відновлення розмінованих територій України. За допомогою кейсу Сумського регіону автор демонструє результати дослідження в частині ідентифікації ключових напрямів комплексного відновлення територіальних громад та їх майбутнього розвитку після закінчення бойових дій. Наголошено на важливості планування дій та заходів для відродження втраченого економічного потенціалу громад у парадигмі їх комплексного відновлення та просторового планування. Економіко-правовий вектор аналізу діяльності територіальних громад Сумської області щодо їх комплексного відновлення дозволив констатувати недостатній рівень їх активності на тлі низького ступеня інформованості громадськості про даний процес. Ідентифіковано основні перспективні напрями відновлення та подальшого розвитку розмінованих територій Сумщини, які найбільше потерпають від збройної агресії. Сформовано низку рекомендацій для органів місцевого самоврядування в контексті формування бачення для відновлення територій.

Ключові слова: розмінування, комплексне відновлення, території, просторове планування, драйвери

Identification of drivers for comprehensive restoration of demined territories in Ukraine (based on the example of territorial communities in Sumy region): economic and legal aspects

Abstract. This article is devoted to the study of economic and legal aspects of the restoration of demined territories in Ukraine. Using the case study of local government territories in the Sumy region, the author presents the results of research on identifying key areas for their comprehensive restoration and further development. The importance of local self-government bodies working efficiently and quickly to restore the affected territories is emphasized. Postponing the development of comprehensive spatial development plans will allow resources and efforts to be focused on current tasks during wartime, but, on the other hand, the haphazard and uncontrolled development of territories will continue. The importance of planning actions and measures to revive the lost economic potential of

¹ доктор економічних наук, старший дослідник, заступник завідувача відділу проблем міжрегіонального співробітництва, Державна установа "Інститут економіко-правових досліджень ім. В.К. Макутова Національної академії наук України".

communities in the paradigm of their comprehensive recovery and spatial planning was emphasized. The economic and legal analysis of the activities of local communities in the Sumy region regarding their comprehensive recovery revealed an insufficient level of activity against the backdrop of low public awareness of this process. The activities of the territorial communities of the Sumy region regarding their comprehensive restoration were analyzed, the results of which allowed us to note their insufficient level of activity, since only 5 communities were identified that are working on these aspects in the conditions of war by developing appropriate program tools (Konotop city territorial community, Velykopysarivska settlement, Novoslobodska village, Burynska city and Shostkanska city communities). It is argued that the Sumy region is one of the most powerful agro-industrial regions of Ukraine, therefore it may be economically feasible to restore its territories in terms of agriculture. The main promising directions for the development of demined territories in the Sumy region that have suffered most from armed aggression (using the example of the Mykolaiv and Esmanska settlement territorial communities) have been outlined, and it has been proposed to direct the efforts of local self-government bodies towards the restoration of active farming on demined land plots (where economically feasible), which could lead to the creation of industrial or agro-industrial clusters with the involvement of foreign and domestic investors. In areas where farming is impossible, it is proposed to investigate the creation of modern, environmentally friendly energy infrastructure (solar and/or biogas power plants). Additionally, the importance of developing these promising areas is emphasized by the fact that international donors are focusing their attention and efforts on financing small farms, while state and international compensation mechanisms determine the priority of their restoration.

Keywords: demining, comprehensive restoration, territories, spatial planning, drivers

Вступ

Необхідність, актуальність та своєчасність провадження наукових досліджень, пов'язаних із розмінуванням територій України, зумовлено високим ступенем впливу даного комплексу дій не лише на фізичну безпеку, але й на інші сфери суспільного життя. В умовах невизначеності через повномасштабне російське вторгнення та продовження активних бойових дій даний вплив екстраполюється із національного рівня управління на локальний. Територіальні громади, як базова ланка адміністративно-територіальною устрою нашої держави, потребують в умовах війни формування дієвого підґрунтя (зокрема, теоретико-прикладного характеру) в частині пом'якшення ключових ризиків у сфері розмінування постраждалих територій та відновлення їх втраченого соціально-економічного потенціалу. Поєднання зусиль науково-експертного спрямування у вказаній сфері сприятимуть формуванню міцного фундаменту для прийняття обґрунтованих управлінських рішень органами державної влади та місцевого самоврядування щодо пришвидшення темпів очищення українських територій від вибухонебезпечних предметів та їх повернення до безпечного та активного користування мешканцям.

Серед закордонного наукового контенту, присвяченого висвітленню економічних аспектів розмінування (саме гуманітарного виду) та їх повоєнного відродження, варто виокремити праці Е. Ікпе й С. Ньєрі [1], Дж. Лундберга [2], Р. Мехротри [3], К. Рубаї та М. Гріффітса [4], Р. Еванса, М. Болда, Л. Нельсона і Т. Темпла [5], які на прикладі кейсів різних країн світу досліджують теоретико-практичні аспекти вказаного процесу.

Українські дослідники також останніми роками нарощують науковий потенціал у дослідженні полівекторних аспектів розмінування територій. Наприклад, Т. Гуцул, К. Мирончук, В. Ткач та М. Кобзей зосередили увагу на аналізі світового досвіду розмінування територій та запропонували поглянути на даний комплекс дій під кутом економічної ефективності [6].

Представники академічної спільноти, академік НАН України В. Горбулін [7] та член-кореспондент НАН України М. Попов у своїх нещодавніх доповідях на засіданнях Президії НАН України окреслили питання інноваційного характеру розмінування та подальшого відновлення територій України, що продовжують потерпати від активних бойових дій [8]. Науковці Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього Національної академії наук України» також активно досліджують наслідки впливу збройної агресії на втрату ендогенного потенціалу регіонів України [9], а фахівці Луганської філії Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» сформуливали систему предикторів підвищення ефективності економічного та соціального розвитку, надали рекомендації та пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування територій відновлення, територій активних бойових дій та тимчасово окупованих територій у воєнний та повоєнний час [10], розробили методичний інструментарій оцінювання ефективності розбудови територій, що відновлюються [11].

Актуальність результатів вище представлених наукових робіт не викликає жодних сумнівів, їх вагомість є практично доведеною в умовах війни та повоєнної трансформації економіки, однак потребує поглиблення проблематика розмінування територій локального рівня управління та формування їх подальших напрямів відновлення та розвитку. Наведені аргументи обґрунтовують вибір тематики даної наукової роботи, підкреслюють її важливість в сьогоденні.

Метою дослідження постає ідентифікація перспективних напрямів відновлення розмінованих територій на прикладі територіальних громад Сумського регіону в умовах війни та повоєнної трансформації економіки України.

Результати

У зв'язку з продовженням активних бойових дій на території нашої держави постала необхідність планувати відновлення постраждалих адміністративно-територіальних одиниць не лише після закінчення збройного конфлікту, але й сьогодні – в умовах війни. Після розмінування актуалізується економічний вектор відновлення територій, що зумовить їх майбутній розвиток. Даний процес є надзвичайно важливим саме для територіальних громад як для суб'єктів первинної ланки управління, що віддзеркалюють соціально-економічний стан держави в цілому. Саме громади найбільше страждають від активних бойових дій, особливо ті, що розташовано на прикордонні з ворогом. Так, територіальні громади Сумщини були одними з перших, хто попав під окупацію. Станом на вересень 2025 року ситуація продовжує нести серйозні загрози, оскільки значна частина сумських територій і досі страждає від активних бойових дій. Так, дані таблиці 1 демонструють перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією у розрізі вказаного регіону.

Таблиця 1

Території Сумської області, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією станом на 01.09.2025 року

№ п/п	Найменування території	Дата початку бойових дій	Дата завершення бойових дій (у разі визначення)
1	2	3	4
Території активних бойових дій			
1	Кролевецька міська територіальна громада	24.02.2022	03.04.2022
2	Великописарівська селищна територіальна громада	20.03.2024	
3	Охтирська міська територіальна громада	24.02.2022	17.05.2022
4	Тростянецька міська територіальна громада	26.03.2022	27.12.2022
5	с. Атинське, с. Безсалівка, с. Бубликове, с. Будки, с. Василівщина, с. Волфине, с. Гиріне, с. Голишівське, с. Гуринівка, с. Дігтярне, с. Іскрисківщина, с. Кандибине, с. Катеринівка, с. Кисла Дубина, с. Макіївка, с. Мар'янівка, с. Мелячиха, с. Мирлоги, с. Мороча, с. Нескучне, с. Новоіванівка, с. Ободи, с. Олексенки, с. Павлівка, с. Рижівка, с. Рогізне, с. Соляники, с. Сохани, с. Степанівка, с. Стукалівка, с. Шпиль Білопільської міської територіальної громади	06.08.2024	-
6	Сумська міська територіальна громада	24.02.2022	03.04.2022
7	Середино-Будська міська територіальна громада	17.05.2022 20.03.2024 15.11.2024	22.02.2024 16.09.2024
8	Шалигинська селищна територіальна громада	20.05.2022	31.12.2023
9	Есманьська селищна територіальна громада	25.05.2022	31.12.2023
Тимчасово окуповані Російською Федерацією території України			
10	Великописарівська селищна територіальна громада	24.02.2022	26.02.2022
11	Кириківська селищна територіальна громада	24.02.2022	26.02.2022
12	Тростянецька міська територіальна громада	24.02.2022	26.03.2022
13	Боромлянська селищна територіальна громада	24.02.2022	26.03.2022
14	с. Боровенька, с. Бишкін, с. Будилка, с. Великий Вистороп, с. Ворожба, с. Вільшанка, с. Гарбузівка, с-ще Залізничне, с. Костів, с. Курилівка, с. Малий Вистороп, с. Московський Бобрик	24.02.2022	03.03.2022 - 27.03.2022

	(с. Лебединий Бобрик), с. Північне, с. Рябушки Лебединської міської територіальної громади		
15	Краснопільська селищна територіальна громада	24.02.2022	26.03.2022
16	Верхньосироватська сільська територіальна громада	24.02.2022	26.03.2022
17	Садівська сільська територіальна громада	24.02.2022	06.03.2022
18	Степанівська селищна територіальна громада	24.02.2022	03.03.2022
19	Бездрицька сільська територіальна громада	24.02.2022	03.03.2022
20	Хмелівська сільська територіальна громада	25.02.2022	07.03.2022
21	Роменська міська територіальна громада	25.02.2022	14.03.2022
22	Андріяшівська сільська територіальна громада	25.02.2022	27.02.2022
23	Коровинська сільська територіальна громада	25.02.2022	08.03.2022
24	Недригайлівська селищна територіальна громада	25.02.2022	04.03.2022
25	Вільшанська селищна територіальна громада	25.02.2022	08.03.2022
26	с. Байрак Липоводолинської селищної територіальної громади	25.02.2022	14.03.2022
27	с. В'язове Дубов'язівської селищної територіальної громади	25.02.2022	02.04.2022
28	м. Буринь, с. Ігорівка, с. Чумакове, с. Слобода, с. Степанівка Буринської міської територіальної громади	24.02.2022	03.04.2022
29	с. Бояро-Лежачі, с. Кружок, с. Рівне, с. Дорошівка, с. Манухівка, с. Іванівка, с. Нова Слобода, с. Свобода, с. Партизанське, с. Бунякине, с. Бруски, с. Бувалине, с. Гірки, с. Линове, с. Мазівка, с. Воронівка, с. Орхівка, с. Почепці Новослобідської сільської територіальної громади	24.02.2022	03.04.2022
30	с. Пересипки Путивльської міської територіальної громади	24.02.2022	03.04.2022

* сформовано автором на основі даних [12]

Відповідно до даних вказаної таблиці станом на 01.09.2025 року 28 громад зазнали активних бойових дій та/або були окуповані, що складає 54,90%, тобто більше половини від загальної кількості територіальних громад області (на території Сумської області в цілому зареєстровано 51 територіальну громаду [13] (15 міст, 20 селищ міського типу, 1411 сел, 55 селищ). Через прикордонне розташування території Сумщини наразі продовжують приймати на себе ворожі обстріли, а звільнені територіальні одиниці вимушені планувати майбутнє та відновлювати соціально-економічну діяльність буквально в умовах війни.

Сумщина є агропромисловим регіоном, що вносить значний вклад в продовольчу безпеку не лише даної території, але й всієї країни. Разом з тим, навіть в умовах активних бойових дій у розрізі ранньої зернової групи впродовж 2024 року було зібрано 1,3 млн тон, що більше на 5%, ніж у 2023 році. Індекс сільськогосподарської продукції у 2024 році становив 187% від минулого року, що пов'язано з виробництвом продукції більш ніж у 2 рази за попередній період. У другій половині 2024 року відбувалося збирання пізніх сільськогосподарських культур (соя, соняшник, кукурудза), обсяг яких склав 42% від довоєнного. Причинами даного результату є постійні обстріли територій Сумщини та замінування сільськогосподарських земель, тому якісне очищення від мін та відновлення соціально-економічного потенціалу вказаних територій очолює порядок денний регіону. Також слід зазначити, що збитки України через міни та інші вибухонебезпечні предмети становлять 11,2 мільярда доларів щорічно. Найбільші втрати відбуваються через скорочення експорту агропродукції та зменшення надходжень місцевих податків. У відкритих джерелах зазначається, що понад 20% регіонального ВВП через заміновані території втратили Чернігівська, Сумська, Миколаївська та Харківська області. Загалом місцева влада недоотримує понад 1,1 мільярда доларів місцевих податків [14].

Для прикордонних громад (таких, як на Сумщині) критично важливо працювати якісно та швидко над відновленням постраждалих територій, а для сприйняття картини в цілому необхідно підійти до даного процесу комплексно. Відтермінування комплексних планів просторового розвитку, з одного боку, дозволить у воєнний час зосередити ресурси та зусилля на поточних завданнях, однак, з іншого, – втрачатиметься час та продовжиться зведення об'єктів на територіях безсистемно та безконтрольно. Разом з тим, ще у квітні 2023 року центральна громада області (Сумська міська) оголосила про формування відповідного плану, у серпні 2024 року – Буринська міська громада у рамках участі в програмі підтримки «Розробка програми комплексного відновлення території громади» U-LEAD, у грудні 2024 року – Охтирська міська громада, Процес формування планів просторового розвитку є доволі масштабним, тому проекти вказаних документів прогнозовано за оптимістичним сценарієм з'являться наприкінці 2025 року, а, враховуючи відтермінування на законодавчому рівні – ще пізніше. Тому у майбутніх наукових проектах важливими стануть дослідження, пов'язані з аналізом темпів розмінування та на основі даного процесу – реалізації положень комплексних планів просторового розвитку територій в умовах повоєнного відновлення.

Разом з тим, важливо відзначити той факт, що деякі громади Сумщини працюють одразу над ще більш ґрунтовним документом – Програмою комплексного відновлення території, положення якої згідно чинного законодавства мають враховувати й їх розмінування. Так, Шосткинська міська громада вже представила своє бачення майбутнього на 2025-2027 роки, однак аналіз положень вказаного документу демонструє наявність лише загальної інформації про важливість розмінування, не прогнозуючи жодних конкретних заходів або дій. Так, у пункті 6, де міститься інформація щодо необхідності підготовки території (зокрема здійснення розмінування, демонтажу зруйнованих будівель та споруд, рекультивациі земель) вказано, що у Шосткинському районі є території, які потребують розмінування, знесення зруйнованих будівель і побудови нових, рекультивациі земель внаслідок воєнних дій. Також міститься інформація щодо необхідності реалізації першочергових дій з відновлення безпеки та просторового порядку, які розкриваються у двох загальних напрямках: виявлення загроз безпеці та виявлення ділянок, що потребують рекультивациі. При цьому у пункті про виявлення загроз констатується, що останні створюють величезну загрозу для мешканців, а також формують перепони на шляху до відбудови території. Розкривається даний напрям через комплекс дій, пов'язаних із залученням спеціалістів до виявлення, ідентифікації, оцінки загрози, роззброєння, вилучення та знищення боєприпасів, що не

розірвалися [15]. Також зазначається про важливість врахування витрат на детальну ідентифікацію ризиків у підготовці проектів майбутньої відбудови та нових інвестицій на території громади.

Щодо напрямку «Виявлення ділянок, що потребують рекультивації», то положення п.6.2 розкривають дані про знищення природного середовища на території громади, зокрема про те, що деградація, спричинена лісовими пожежами, ракетними обстрілами та спалюванням палива, спричинила економічні втрати, що становлять половину всіх руйнувань. Військові вибухи викидають у повітря, воду та ґрунт такі токсичні речовини, як свинець, ртуть і збіднений уран, а бойові дії в промислово розвинених районах призводять до техногенних катастроф, оскільки є результатом неконтрольованих витоків флотаційних відходів і палива, які забруднюють величезні території. Земельні ділянки на територіях, уражених збройними конфліктами, непридатні для обробітку, оскільки рослини поглинають і накопичують шкідливі речовини. Разом з констатацією загальновідомих фактів зазначено і про необхідність вимірювання, оцінку масштабів вказаних явищ місцевими експертами та відповідного фінансування, що прискорить отримання коштів, необхідних для інвентаризації забруднення та реалізації дій з усунення негативних наслідків [15]. Нажаль, положення Програми не деталізують вказані напрями діяльності, пов'язані з розмінуванням та плануванням просторового розвитку на території громади, вочевидь їх формування та реалізація запланована у найближчому майбутньому в інших нормативно-правових актах локального рівня управління.

Станом на 01.09.2025 року на території Сумської області ідентифіковано лише дві громади, які знаходяться на шляху до формування комплексних планів просторового розвитку: Сумська міська територіальна громада (розроблення плану почалося навесні 2023 року (рішення сесії від 29.03.2023 № 3650-МР, однак призупинилося у зв'язку з активними бойовими діями на території громади) та Андріяшівська сільська територіальна громада (Програма розробки затверджена ще на період 2022–2024, однак подальші дії у цьому напрямі не висвітлювалися). Представлення розроблених документів у найближчі місяці дозволить проаналізувати їх положення у світлі розмінування територій та окреслення напрямів їх відновлення з урахуванням особливостей державної політики у сфері національної безпеки.

Щодо програм комплексного відновлення, то станом на 01.09.2025 року відомо про те, що Конотопська міська територіальна громада має такий документ. Його положення передбачають відновлення за 11 напрямками, які охоплюють всі основні аспекти життєдіяльності громади: соціальна політика; енергозбереження; економіка; безпека; інфраструктура; будівництво; медицина; освіта; спорт; культура; благоустрій [16]. Відповідно до програми, у межах м. Конотоп станом на 01.10.2024 відсутні території, які потребують розмінування, знесення зруйнованих будівель і побудови нових, рекультивації земельних і водних ресурсів внаслідок воєнних дій, однак Конотопська громада постійно перебуває у зоні ризику враження ворожою зброєю.

Крім вказаного кейсу на території Сумської області ідентифіковано ряд громад, програми комплексного відновлення яких ще знаходяться на стадії розробки: Великописарівська селищна й Новослобідська сільська громади (у межах співпраці з U-Lead), Буринська міська (також із залученням спеціалістів міжнародного донору U-Lead), Шосткинська міська громади. Публікація даних документів у відкритих джерелах та ознайомлення з їх текстом сприятиме висвітленню драйверів відновлення розмінованих територій Сумщини, однак сьогодні можна зосередити зусилля у розрізі відновлення та нарощування агропромислового потенціалу регіону. Як зазначалося, Сумщина є одним із найбільш потужних агропромислових регіонів України, тому економічно доцільним може стати відновлення його територій у розрізі сільського господарства: відновлення активного землеробства на розмінованих земельних

ділянках (там, де це є економічно обґрунтованим), яке може перерости в створення індустріальних або аграрно-промислових кластерів із залученням закордонних і вітчизняних інвесторів. На ділянках, де унеможлиблюється землеробство, доцільно поглянути у бік створення об'єктів сучасної, екологічно чистої енергетичної інфраструктури (сонячних та/або біогазових електростанцій). Крім того, міжнародні донори зосереджують наразі свої зусилля на фінансуванні невеликих фермерських господарств, а державні та міжнародні компенсаторні механізми обумовлюють пріоритетність їх відновлення.

З іншого боку, для прискорення відновлення постраждалих адміністративно-територіальних громад в умовах війни та повоєнної трансформації економіки важливим є врахування змін у просторовому плануванні на місцях. Наприклад, Миколаївська сільська територіальна громада Сумського району, як і більшість громад Сумщини, зазнала забруднення вибухонебезпечними предметами, що несе пряму загрозу для населення, сільськогосподарської діяльності та обмежує планування місцевого просторового розвитку. У травні 2025 року декілька населених пунктів даної громади підпали під обов'язкову евакуацію у зв'язку з активними бойовими діями (зокрема, села Кровне, Миколаївка, Руднівка, Спаське, Капітанівка), тож поточна ситуація залишається вкрай несприятливою. Особливостями даної громади є те, що її розташовано поблизу обласного центру — м. Суми, тому її територія зазнала значних пошкоджень інфраструктури на тлі часткової приналежності до зони активних бойових дій. Втім, саме розмінування постає ключовим фактором у відновленні повноцінної життєдіяльності Миколаївської громади, оскільки значна частина її земель використовується для сільського господарства, а своєчасне виявлення та очищення небезпечних ділянок дозволить включити їх у проекти забудови, розвитку сільського господарства, логістики та соціальної інфраструктури. Тобто просторове планування громад в умовах війни має адаптуватися до реального стану подій — з урахуванням безпеки, зон пріоритетного відновлення та можливостей залучення закордонних і вітчизняних фінансових ресурсів. До прикладу, комплексне відновлення Миколаївської сільської громади із урахуванням просторових особливостей може розвинути в бік поновлення активної обробки полів, відновлення об'єктів критичної інфраструктури, забезпечення житлом постраждалих сімей та ВПО, екологічного відновлення та розміщення енергетичних об'єктів (СЕС, мікровітрові станції) на частині непридатних для обробки земель.

Інший приклад громади, що продовжує потерпати від активних бойових дій на Сумщині – Есманська громада, де також навесні 2025 року було оголошено евакуацію, хоча селище знаходиться не в п'ятикілометровій, а в десятикілометровій зоні від кордону. Втім, таке рішення центральної та регіональної влади пов'язано з вкрай великою ворожою активністю на території громади, адже вся її площа входила до зони активних бойових дій на початку повномасштабного російського вторгнення (з 25.05.2022 по 31.12.2023), однак і сьогодні ситуація не стає безпечнішою. Значна територія громади зазнала й продовжує зазнавати забруднення вибухонебезпечними предметами, що становить серйозну загрозу для життя мешканців та унеможливорює ефективне використання земельних ресурсів. Поєднання процесу гуманітарного розмінування з просторовим плануванням для Есманської громади після завершення активних бойових дій дозволить не лише забезпечити оптимальний рівень безпеки, але й закласти дієве підґрунтя для відновлення й подальшого розвитку сільського господарства, логістики, об'єктів критичної й соціальної інфраструктури. Для будь-якої територіальної громади, що характеризується значними руйнуваннями, процес розмінування повинен бути інтегрований у стратегічне та просторове планування громади, що дозволить сформулювати бачення подальшого ефективного використання очищених земель — для сільського господарства, житлової забудови або рекреаційного

призначення. Розробка цифрових карт забруднених і очищених територій як частина заходів комплексного плану просторового розвитку громади та програми комплексного відновлення території територіальної громади сприятиме більш ефективному управлінню постраждалих від війни громад у частині відновлення та планування подальших дій економічного та соціального характеру.

Есманьська громада знаходиться поблизу пункту пропуску Бачівськ в однойменному селі, де значно ускладнене провадження сільськогосподарської діяльності у зв'язку з постійними обстрілами, тому відновлення активної обробки угідь може стати пріоритетним напрямом на шляху відновлення громади після завершення активних бойових дій. Крім того, прикордонне розташування та близькість до КПП формують умови до відновлення логістики в умовах повоєнної трансформації економіки та розвитку об'єктів прикордонної інфраструктури в майбутньому. Також доцільно розглянути енергетичний напрям відновлення громади, що допоможе сформувати передумови для встановлення «зелених» електростанцій на непридатних для агровикористання розмінованих землях. Додатково, наявність річки Есмань, що проходить територією однойменної громади, формує рекреаційний вектор її відновлення.

Вказані драйвери відновлення та подальшого розвитку Миколаївської та Есманьської громад Сумської області (в якості прикладу) після завершення бойових дій екстраполюються на рекомендації для органів місцевого самоврядування та полягають в кроках, що додатково сприятимуть формуванню бачення відновлення й подальшого розвитку на основі поєднання розмінування та просторового планування:

- створити інтерактивну карту розмінованих територій та інформувати населення про безпечні зони і подальший план дій громади у даній сфері (за умови продовження активних бойових дій);
- сформувати комплексний план просторового розвитку громади, програму комплексного відновлення території територіальної громади, актуалізувати містобудівну документацію з урахуванням очищених від мін зон;
- спрямувати сили на підготовку нових проєктів використання очищених земель під конкретні цілі (в контексті розвитку агропромисловості, логістики, енергетики) та паралельно працювати над грантовими заявками для отримання міжнародної й національної підтримки в рамках відновлення постраждалих об'єктів інфраструктури (U-LEAD, ЄС).

Висновки

Досліджено розмінування територій України як драйверу їх комплексного відновлення на прикладі територіальних громад Сумської області, які продовжують функціонувати в епіцентрі активних бойових дій, що дозволило наголосити на важливості органів місцевого самоврядування працювати якісно та швидко над відновленням постраждалих територій. Слід зазначити, що відтермінування розробки комплексних планів просторового розвитку дозволить у воєнний час зосередити ресурси та зусилля на поточних завданнях, однак, з іншого боку, продовжаться забудови територій, що відбуваються безсистемно та безконтрольно. На основі аналізу діяльності територіальних громад Сумської області щодо їх комплексного відновлення виявлено, що такі зусилля є недостатніми та поодинокими, на підтвердження чого ідентифіковано лише 5 громад, які опрацьовують вказані аспекти в умовах війни шляхом розробки відповідних програмних інструментів (Конотопська міська територіальна громада, Великописарівська селищна, Новослобідська сільська, Буринська міська та Шосткинська міська громади).

Сумська область постає одним із агропромислових лідерів України, тому економічно доцільним може стати відновлення її територій у розрізі сільського

господарства після розмінування угідь. На прикладі двох селищних територіальних громад (Миколаївської та Есманьської територіальних громад) окреслено можливі драйвери відновлення та майбутнього розвитку у повоєнний період. Запропоновано спрямувати зусилля органів місцевого самоврядування на відновлення активного землеробства на розмінованих земельних ділянках (там, де це є економічно обґрунтованим), яке може перерости в створення індустріальних або аграрно-промислових кластерів із залученням закордонних і вітчизняних інвесторів. Додатково важливо підкреслити важливість опрацювання вказаних перспективних напрямів через зосередження міжнародними донорами уваги та зусиль на фінансуванні невеликих фермерських господарств, які також є пріоритетними у відповідності до існуючих національних компенсаторних механізмів.

Список використаних джерел

1. Ikpe E., Njeri S. Mine clearance, peacebuilding and development: interactions between sustainable development goals and infrastructure in Angola. *Peacebuilding*. 2025. Vol. 13. No. 1. P. 39-55. <https://doi.org/10.1080/21647259.2024.2335427>.
2. Lundberg J. Humanitarian demining as a precursor to economic development. *Journal of Conventional Weapons Destruction*. 2006. Vol. 9. No. 2. Art. 22. URL: <https://commons.lib.jmu.edu/cisr-journal/vol9/iss2/22> (дата звернення 25.08.2025).
3. Mehrotra R. The Day Does Not Exist When We Will Forget: Humanitarian Demining and Economic Development in Laos. SSRN. 2025. URL: <https://ssrn.com/abstract=5237440>. <https://doi.org/10.2139/ssrn.5237440> (дата звернення 25.08.2025).
4. Rubaii K., Griffiths M. Deferral and Dispersal: The military violence of post-war clean-up. *Human Organization*. 2025. Vol. 84. Is. 1. P. 56-68. URL: <https://drive.google.com/file/d/11cSkWDD2t2lv7DsZMWrFmoCj7t-UD5X7/view> (дата звернення 01.09.2025). <https://doi.org/10.1080/00187259.2024.2429998>.
5. Evans R., Bold M., Nelson L., Temple T. Innovative clearance data model for demining operational data collection: Insights from field trials in Zimbabwe. *Heliyon*. 2024. Vol. 10. Is. 23, e40538. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e40538>.
6. Гуцул Т., Мирончук К., Ткач В., Кобзей М. Економічна ефективність і пріоритетність розмінування територій: світовий досвід. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. №2. С. 308-313. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-44>.
7. Горбулін В. Світова глобальна проблема розмінування: український вектор. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. Вип. 2. С. 3-13. <https://doi.org/10.15407/visn2022.02.003>.
8. Попов М. Технологія дистанційного виявлення мін на основі аналізу матеріалів зйомки з безпілотних літальних апаратів: стан та перспективи. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. Вип. 5. С. 56-62. <https://doi.org/10.15407/visn2022.05.056>.
9. Резильєнтність ендегенного розвитку регіонів в умовах глобальних викликів та шоків: електрон. монографія / ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України"; наук. ред. М. І. Мельник. Львів, 2024. 307 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). URL: <http://ird.gov.ua/irdp/p20240001.pdf> (дата звернення 31.07.2025).
10. Заблодська, І. В., Хандій, О. О. , Гречана, С. І., Ковальчук, Е. О. Економічний та соціальний розвиток локальних територій у воєнний і повоєнний час: ефективність, тригери, предиктори, пропозиції. *Академічні візії*. 2024. Вип. 33. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1286> (дата звернення 31.07.2025). <https://doi.org/10.5281/zenodo.13253526>.

11. Гречана С. І., Бузько І. Р., Ахромкін Є. М. Методичний інструментарій оцінювання ефективності розбудови територій, що відновлюються. Часопис економічних реформ. 2024. № 1 (53). С. 6–15. <https://doi.org/10.32620/cher.2024.1.01>.
12. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ М-ва розвитку громад та територій України від 28.02.2025 № 376 : станом на 29 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-25#Text> (дата звернення: 01.09.2025).
13. Сумська область. Громади. Децентралізація : веб-сайт. URL: https://decentralization.ua/newgromada?area_id=18®ion_id=&otg_type_id=&year=&sort_by_square=&sort_by_population=&sort_by_villages=&partner_map= (дата звернення 01.09.2025).
14. Україна щороку втрачає \$11,2 мільярда через заміновані території. УкрІнформ : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3904446-ukraina-sorokuvtracae-112-milarda-cerez-zaminovani-teritorii.html> (дата звернення 01.09.2025).
15. Програма комплексного відновлення території Шосткинської міської територіальної громади на 2025 – 2027 роки: проект від 02.10.2024. Шосткинська міська територіальна громада : веб-сайт. URL: <https://shostka-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/PKV-SHOSTKYNSKOYI-GROMADY-12-11-2024.pdf> (дата звернення 01.09.2025).
16. Програма комплексного відновлення Конотопської міської територіальної громади Сумської області Конотопська міська рада : веб-сайт. URL: https://drive.google.com/file/d/1sAaAApCpinkgST3aTD8ylx6rDQR_qjkD/view?fbclid=IwY2xjawK_WIBleHRuA2FlbQIxMQABHvUNlbbhU-6-Mf0xF6iUiH8O6EnxaOE0uZWD4vu3vP9hX-9gAKJhh29-iRrD_aem_rosBXmnwGiiAP0y06bVy (дата звернення 01.09.2025).